

KIRIM HANLIĞI'NDA EVLENME VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR TAHLİL¹
AN INVESTIGATION ON THE MARRIAGE AND RESULTS OF THE CRIMEA

Nuri KAVAK²

ÖZET

Aile kurumu, bir toplumu oluşturan temel taşlardan biri olmasının yanı sıra aynı zamanda da sosyal hayatın ilk şekillendiği yerdir. Bireyin kişiliğini bulduğu ortamın sağlıklı olması güçlü bir toplumun meydana gelmesine büyük katkı vereceği kanaati toplumbilimcilerin üzerinde ittifak ettikleri bir husustur. O yüzden sosyal yapının güçlendirilmesi amacıyla aile üzerinde çeşitli kural ve yaptırımlar geliştirilmiştir.

Kırım Hanlığı hukuk sistemini İslam Hukukunun Hanefi Mezhebi üzerine inşa ettiğinden ötürü Osmanlı Devleti'ndeki sosyal hayatın adeta bir benzeridir. Bunu sağlayan en önemli etken ise Osmanlı medrese eğitiminin Kırım sahasında da etkili olmasıdır. Kırmılı öğrencilerin başta İstanbul olmak üzere birçok Osmanlı şehrindeki medreselerde eğitim görmeleri ve Osmanlı medreselerinde çalışan hocaların da Kırım'a giderek eğitim-öğretim hizmeti vermeleri hukuk ve eğitim alanında birlikteliği sağlamıştır. Bu cümleden olarak çalışma konumuzun ana unsurlarını oluşturan evlenme, boşanma, nafaka, velayet ve miras gibi meselelerde büyük oranda benzer uygulamalar görülmektedir. Nitekim araştırmamızın temel kaynağı Kırım Hanlığı'na ait Şer'iyye Sicilleri olup sicillerde yer alan aileye dair eşsiz veri örneklerinden hareketle kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti, İslam Hukuku.

ABSTRACT

In addition to being one of the cornerstones of a society, the family institution is also the place where social life is first formed. It is an issue that sociologists agree on with the fact that the environment of the personality of the individual will contribute to the formation of a strong society. Therefore, various rules and sanctions have been developed on the family in order to strengthen the social structure.

The Crimean Khanate is almost identical to the social life in the Ottoman Empire because it built the legal system on the Hanafi sect of Islamic Law. The most important factor is that the Ottoman madrasa education is also effective in Crimea. The education of the Crimean students in the madrasas in many Ottoman cities, especially in Istanbul, and the fact that the teachers working in the Ottoman madrasas have gone to the Crimea and provided education-training have brought together the association in the field of law and education. In this sentence, similar practices are seen in issues such as marriage, divorce, alimony, custody and inheritance which constitute the main elements of our study. As a matter of fact, the main source of our research is the Sharia Registry of the Crimean Khanate and the examples of unique data about the family in the registry.

Key Words: Crimea, Crimean Khanate, Ottoman State, Islamic Law.

Giriş

Aile müessesesi, bir toplumda meşru olarak kabul edilen kıstasları yerine getirerek hayatlarını birleştiren bir erkek ve bir kadın ile onların sahip oldukları çocuklardan oluşan en küçük sosyal birimdir. Bu beraberliğin olabilmesi için evlenmeleri ve aile olmaları gerekmektedir (Aydın, 1999: 271-272). Her milletin, her kültürün ve her dinin kendine has bir takım nizam ve hukuki uygulamaları ile merasimi mevcuttur.

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi kapsamında desteklenen 2018-2278 numaralı "Kırım Tatarlarında Aile 1700-1750 (Şeriyye Sicillerine Göre)" konulu projeden elde edilen veriler kullanılarak bu makale hazırlanmıştır.

² Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, nkavak1453@hotmail.com

Doğu toplumlarının bir adeti olan “başlık ve kalın” gibi uygulamalar, araştırmamıza konu olan Kırım Tatarları’nda bulunmamaktadır. Zaten İslâm hukukunda da başlık veya kalın gibi bir uygulama söz konusu değildir. Sadece kadına sağlanan teminat açısından mehrin iki çeşidi yer almaktadır (Ortaylı, 2001: 75). Nitekim Kırım Hanlığı Şer’iyye Sicilleri’ne mehir ile alakalı oldukça fazla dava yansımıştır.

1. Nişan ve Namzedlik

Evlilik öncesi gerçekleştirilen ve aynı zamanda da ahlâki bir uygulama olarak karşımıza çıkan nişanın, İslâm hukuku ile bir mecburiyeti yoktur. Diyebiliriz ki tamamen bu uygulama bir nevi gelenek ve göreneğin ürünüdür. Adetlerimize göre nişan tamamıyla evlilik öncesi bir hazırlık dönemi mahiyetindedir.

Nişanlı olanlara “Namzed” denilmektedir. Namzedlik akçası veya herhangi bir maddi karşılık veren oğlan tarafı -beşik kertmesi ile hemen hemen aynı- kızın evlenme yaşına gelmesini bekler ve o an geldiğinde kızla evlilik merasimi yapılır. Bu durumda evlenecek olan her iki taraf kendi başına karar verecek yaş ve olgunlukta değildirler. Her iki taraftan biri veya vekili baliğ olduktan sonra evlenmeyi istemediğini talep eder ise nişan feshedilir idi. Ancak namzedlikler arasında nikahın yapılmamış olması gerekmektedir. Nitekim namzedlik fesh olunca her iki taraf birbirlerine verdikleri, nakit, eşya veya hediyeleri iade etmektedirler³. Sicillerde geçen bir davada; Erzurumlu olup Karasu Kazası’nda yaşayan bir zımmî, Kuyumcu Ovanis’in dayısının kızına namzed olup nişan eşyası yollamıştır. Geçen zaman sonrasında da Ovanis kızı vermedi diye mahkemeye başvurmuştur. Ovanis ise, dayı kızının bâliğa olduğundan dolayı kendisine fikrini sorduğunu buna karşılık ise onun bu nişanı mahkemede şahitler huzurunda istemediğini belirtmiştir. Mahkemeye getirilen kıza burada tekrar isteyip-istemediği sorulduğunda, iradem elimdedir, âkil bâliğim ben bu nişanı istemiyorum demiştir. Bunun sonucunda Kadı, gönderilen eşyaların iade edilmesini isteyerek nişanı feshetmiştir⁴.

Ayrıca namzed olacakların aynı dinden olmaları gerekmektedir. Bu cümleden olarak bir hükümde Mustafa el-mühtedi İslâm’ı seçiyor ama bilge ve bâliğ olan 16 yaşındaki kızı İslâm’ı seçmemiştir. Baba bir müddet sonra kızını zımmî bir oğlanla namzed eylemek istemiştir. Her ikisinin namzed olabilmesi için de kızının zımmîye olduğunu ispat etmesi gerekmiş, sonra zımmî bir oğlana namzed edilmiştir⁵.

2. Nikah Akdi

Nikah, mahkeme-i şer’iyyeden veya oradan me’zun imam tarafından, tarafeynin veyahut vekilleri ve şahitlerinin ifadeleri dinlenilip kaydolunmasına denir (Şemseddin Sami, 1990: 1470). İslâmiyete göre nikah akdinin yapılması için öngörülen bir merasim ve de herhangi bir görevli tayin edilmemiştir. Buna rağmen evlenecekler için bir takım kıstaslar ortaya konulmuştur.

Evlenme akdi, erkek ile kız veya kızın velisi arasında yapılır. Velâyete, en yakın erkek, cariyeyi azad eden erkek veya tayin edilen kadı veya vekili kabul edilirdi. Hanefî mezhebine göre veli, kızın rızasına binaen evlendirebilirdi⁶. Veli kızın âkil bâliğ olmadığı durumlarda nikahın feshini bile isteyebilirdi (Schacht, 1997: 258-259).

Nikah akdinin yapılması için kızdan vekâlet alınarak kayıtlara geçirildiği de görülmektedir⁷. Şüphesiz bu durum nikah akdi için, erkek ve kız veya herhangi birisi olmadan da vekiller aracılığıyla yapılabileceğini bize ispat ediyordu. Nadiren de olsa evlenecek kişilerin evinde mahkemeden gelen yetkili ve şahitler huzurunda da nikah yapılmaktadır.

İslâm’da nikâhı geçerli kılmada yetkili bu görevi üstlenen bir memur veya din görevlisi belirtilmemiştir. Bununla birlikte işin ehemmiyetinden dolayı olsa gerek, hukukî yeterliliğe sahip kimselerin rolü

³ B.Ş.S. (Bahçesaray Şer’iyye Sicilleri), 46/6a-1 ‘de Bağçesaray’da Kuba Cami mahallesinde sakin olan Günce Dadı mahkemeye gelerek Kurdoğlu Ali ile kızını namzed olduklarını ama kızının daha sonra nişanı red ettiğini belirttikten sonra nişanda verilen hediyeleri adı geçen Kurdoğlu Ali’ye fazlasıyla teslim ettiğini ifade etmiştir.

⁴ K.Ş.S. (Karasu Şer’iyye Sicili), 25-68a-732.

⁵ K.Ş.S., 25-113b-1137.

⁶ K.Ş.S., 25-112a-1125.

⁷ K.Ş.S., 33-23a-191.

uygulamada tercih edilmiştir. Bu nedenle de kadı, naib veya bir din görevlisi nikah akdinin icrasından sorumlu olmuşlardır.

Nikah akdi taraflar arasında ihtilaf yaratmadan yapıldığından ötürü mahkeme kayıtlarına pek az yansımaktadır⁸. Nitekim incelediğimiz sicillerde nikah akdi kaydının az oluşu tümünün kaydedilmediğini ortaya koymaktadır. Mehir miktarlarının kayıt altına alınması çokça karşımıza çıkar iken, o nispette nikah akdi kaydına rastlanılmamaktadır

Kayıtların yetersizliği ya da nikah akdinin kaydedilme kuralının olmaması sorun yaratabilirdi. Ancak nikah akdinin şahitler huzurunda yapılması ve düğün adını verdiğimiz bir merasimle renklendirilmesi, çevre, komşu ve akrabaları da bu beraberliğin meşrulaşmasına ortak etmektedir. Nitekim eski bir adet olduğu vurgulanan “düğün” merasiminden bahis edilen bir sicil kaydı elimizde bulunmaktadır⁹. Diğer yandan Fransa Elçisi Baron De Tott’un Kırım seyahati esnasında karşılaştığı evlilik ile ilgili notları da ilgi çekicidir. O gezi notlarında Kırımlıların evlenecek kızları darı ile örttüklerini aktarmaktadır. Yani evlenecek kızın başı üzerine 30 cm. çapında bir tepsi konularak darı dökülmeye başlanır, ne zaman tepsi hizasına dökülen darı yükselir, o zaman dökme işi bitirilmiştir. Böylece kızın çeyizi de tamamlanmış olurdu. Baron De Tott, seyahatnamesinde uzun boyluların daha şanslı olduğuna da vurgu yaparak, kendi âdetlerindeki evlilik tacı ve badem şekeri ile bu olay arasında ilgi kurmuştur (Baron De Tott , 1989: 225).

Öte yandan İslâm hukukunda zina, yani evlilik dışı beraberlikler şiddetle men edilmiştir¹⁰. Ceza-i müeyyidesi de sopa veya taşlanmak şeklinde icra olunan “recm”dir. Ancak Osmanlı hukukunda recm cezasının uygulandığına dair bir kaç kayıt vardır. O da 1589 ve de 1680 yıllarında yaşanmıştır (Ortaylı, 2001: 80-81). Zina suçuna karşılık ise kürek ve hapis cezaları verilmiştir. Yine zina suçlamasıyla karşılaşan kadın, yemin ve inkar yolunu beşinci kez tercih eder ve Allah’ın lanetini üzerine alırsa recm cezası uygulanmamaktadır¹¹. Evlilik dışı uygunsuz bir şekilde yakalananlara, nikah yapılması kabul edilir ise herhangi bir ceza verilmezdi. Nitekim, Resul bin Musli ile Fatıma bint-i Hüseyin’i mahallede yaşayanlar Kasab Emir Abbas’ın kümesinde uygunsuz bir durumda yakalamışlardır. Onlar ise zina yapmak niyetinde olmadıklarını, hatta Fatma’nın eşinden ayrılmasının üzerinden dört ay geçtiğinden dolayı evlenmek istediklerini mahkemede ifade etmişlerdir. Mahkeme bunun üzerine elli altun mehr-i muaccel belirleyerek taraflar arasında akd-i nikah yapmıştır¹².

Yine kocası ölen bir kadına yeni bir evlilik yapmasına dair izin verildiği sicile kaydedilmiştir¹³. Burada şüphesiz ölen kocasından hamile kalmadığının kesinleşmesinin ispatı sayılan, iddet müddetinin tamamlanmış olması dikkate alınmaktadır. İddet müddeti tamam olunca da evlenmesine müsaade edilmiştir.

İslâm’ın ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde nikahsız yaşamaya asla müsaade edilmemiş, babasız çocuk doğurma da hoş karşılanmamıştır. Bu gibi durumlarda güvenlik birimleri devreye girmiştir. Kırım Tatarları’nda kayıtlarımıza yansıyan babasız çocuk doğurma olayını konu alan herhangi bir dava olmamıştır.

Ayrıca Kırım’da yaşayan Ermeni, Rum, Yahudi ve diğer zimmîlerin evliliklerine dair herhangi bir hüküm yer almamıştır. Onlar, kendi cemaatleri içinde bu gibi işleri halledebildikleri gibi, şer’i mahkemelere de başvurarak akd-i nikâh yapma haklarına sahiptirler. Nitekim birçok hususta Müslüman mahkemelerini tercih ederlerken, nikâh akdinin kaydedilmesinde bu yola başvurmamışlardır. Aynı zamanda bu husus kendi dini gereklerine uygun, evlilik ayini, düğün v.s. gibi inanç ve geleneklerin rahatça uygulanabildiğini ortaya koymaktadır.

⁸ B.Ş.S., 46/11a-5’de Fatıma ile Ebubekir on altun mehr-i müeccel ile akd-i nikah eylediği mahkemede sicile kaydedilmiştir. Ayrıca bakınız; K.Ş.S., 25-49b-496 numaralı kayıta ise, 500 altun mehir karşılığı akd-i nikâh yaptıkları görülmektedir.

⁹ K.Ş.S., 25-59b-621.

¹⁰ İslâm Araştırmaları Merkezi, İlmihal II İslâm ve Toplum, II. Bsk., Diyanet İşleri Bşk. Yay., İstanbul 1999, s. 129; Kur’ân-ı Kerim, el-İsrâ (17/32), “Zinaya yaklaşmayın, zira o bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur.”

¹¹ Kur’ân-ı Kerim, Nur Suresi.

¹² K.Ş.S., 25-30a-308.

¹³ K.Ş.S., 33-101a-912.

3. Evliliğin Sonuçları

Evlilik, kadın ve erkeğin bir araya gelerek bir aile kurmasını sağlayan ilk adımdır. Bu adımın atılması ile birlikte, çiftlerin birbirlerine karşı olan karşılıklı görev ve sorumlulukları başlamaktadır. Nitekim eşlerin bu görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri sonucunda da birbirlerine karşı doğan birtakım hakları bulunmaktadır. Özellikle evliliğin bitmesi noktasında doğabilecek mağduriyetleri önleme ile evliliği koruyucu müeyyidelerin caydırıcılığı ve uygulanması önemli bir husustur. İslâm dini, bu noktada hem kadın hem de erkek açısından birçok kural ve yaptırımlar geliştirmiştir. Bütün bu evlilik ile birlikte meşrulaşan haklar cinslere göre farklılık göstermektedir. Ancak ana hedef aile kurumunun dağılmadan sağlıklı bir şekilde devam etmesidir.

3.1.Kadının Hakları

İslâm dini, kadına “ana” olma vazifesi ile büyük bir misyon yüklemiş bulunmaktadır. Bundan dolayı kadın, kocasına ve çocuğuna hizmet ettiği sürece korunmuştur. Sağlıklı ve desteklenen bir anne iyi yetişmiş nesiller demektir.

Öte yandan maalesef kadının kötü muameleye maruz kaldığı durumlara dair dava kayıtları sicillere yansımıştır. Nitekim bir davada kadın “.... zevcim nâ hakk beni darb idub iflahımı kesr eyledi ....” diyerek mahkemeden yardım istemiştir¹⁴. Kadının, kocasının kötü davranmasına karşı mahkemeye giderek yardım isteyebilmesi, çok önemli bir hakka sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca adalet mekanizmasının aile içi darb ve küfrü önlemede rol oynaması da özel olarak üzerinde durulması gereken bir husustur.

Boşanma sonrası eşler arasında mal paylaşımı ve mehir konusunun çözümü de önemli bir ihtilaf konusudur. Nitekim Ali Efendi mahallesi sakinlerinden Saliha bint-i Nasuf adındaki bir kadın, boşandığı eşi İbrahim b. Ali’den altun yaldızlı civankaşlı kuşağı vermediğinden dolayı davacı olmuştur. Saliha, gerdek gecesi “erkânlık” nâmıyla kuşağın kendisine verildiğini söylemiştir. Fakat şahitler hayır Saliha kuşağı hibe etti diyerek kocasına ait olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme, İbrahim’in Saliha’ya olan 15 esedi borcuna karşılık her iki tarafı ödeştirmiş ve anlaşmazlığı karşılıklı olarak çözmüştür¹⁵.

İslam Hukuku, kadını hem aile içinde ve hem de ayrıldıktan sonra maddi olarak güvence altına almak için mehir ve nafaka adıyla bir takım uygulamalar koymuştur. Erkek belirlenen mehri ve kadın ile çocukların nafakasını temin etmek zorundadır.

Mehir ve Başlık:

İslâm öncesi Araplar ile Türkler de ve hatta diğer dinlerde de değişik adlar altında kadına ekonomik bir güvence sağlanmak istenmiştir. Bu amaçla nikah akdi ile beraber, nakit veya mal olarak mehir adıyla ifade edilen maddi bir güvence verilmiştir. Mehir, nikah akdi sırasında belirlenmiş ise mehr-i müsemma, nikah akdi sonrasına bırakılmış ise mehr-i misil¹⁶ olarak iki çeşit olmaktadır¹⁷.

Mehir, İslâm öncesi Araplarda kadının satış bedeli iken İslam yeni bir düzenlemeyle kadına verilmesi gereken bir ücret olmasını emretmiştir. Kızın babası veya velisi değil, bizzat ekonomik güvenceye alınması istenen kadına verilmesi kuralı getirilmiştir. Bu hali ile kızın yetiştirilmesi veya terbiyesinin sağlanmasında emeği olanlara verilen bedel¹⁸ ile mehir tamamıyla birbirinden farklıdır (Donuk, 1990: 298). Yine kadın, mehir aldığı için karşılığında çeyiz hazırlamak durumunda değildir. Bu vaziyetiyle mehir, nikâhın şartlarından biri olmayıp sonuçlarından birisidir.

¹⁴ K.Ş.S., 25-120b-1222.

¹⁵ K.Ş.S., 25-1b-223.

¹⁶ Bu miktar benzer şartlarda evlenmiş kadınlara bakılarak belirleniyordu. Tamamıyla rastgele veya suistimale açık bir durum söz konusu değildir.

¹⁷ B.Ş.S., 44/17a-1’de “Oldur ki bundan akdem vefat iden tereke-i atiyesi beyan ve tahrir olunan Abdullatif Mirza ibn Abdalbaki Mirza’nın vakt-i sıhhatinde zevce-i metrukesi Rukiye bint-i Hüseyin nam hatunu akd-i nikah etdiğinde altı yüz muamele altun mehr-i muaccel ile beş yüz muamele altun mehr-i müeccel söyleşüp ....” Ve bakınız; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. II, İstanbul, Bilmen Yay., 1968, s. 115-152.

¹⁸ Aydın, a.g.e., s. 292; kalın veya başlık denilen meblağ sosyal bir müesseseye iken, mehir hukuki bir müesseseye durumundadır.

Sicillerde kadının, kocasını mehirden ibra etme veya ona mehrin bir kısmını hibe etmesini konu alan örnekler oldukça fazla bulunmaktadır. Mesela Ümmügülsüm ismindeki bir kadın mahkemeye gelerek ölen İbrahim ismindeki kocası üzerinde bulunan 20 altun mehrini talep etmektedir. Kadın verdiği ifade de 60 altun olan mehrin, 40 altununu hibe ettiğini 20 altunun ise kaldığını belirtmiştir. Ancak kocasının annesi 60 altunun tamamını da hibe etmiştir diye itirazda bulunmuştur. Mahkeme şahitlere danışarak 20 altunun hibe edilmediğini tespit ederek Ümmügülsüm'ü haklı bulmuştur¹⁹. Eğer ki koca ölür ise, mehir hakkını eşine ödememişse, geride bıraktığı mirasından mehir miktarı öncelikle ayrılır ve geri kalanı mirasçılar arasında paylaşılır²⁰. Kadın ölmüş ve mehir hakkı hala sabit ise, kadının varisleri bu hakkını talep edebilirlerdi. İsterse kadın, ölümü sonrası mehrinin bir kısmını hayır işleri için de harcayabilirdi²¹.

Yine nakit olarak belirlenen mehir miktarı, miras sonrası ya da evlilik bitiminde değeri tespit edilebilen mallarla da ödenebilirdi²². Bunlar genellikle giyim eşyaları, takılar, yatak, yorgan, yastık ve kilim gibi eşyalar olabilmekte idi. Nitekim birçok tereke dökümünde buna benzer uygulamalara rastlanılmakta olup, karşılığı olan malla mehrin ödenmesi olağan bir uygulama idi.

Mehir miktarı konusunda ise alt sınır var iken üst sınır tespit edilmemiştir. Hanefi fihına göre 10 dirhem²³ gümüş veya buna karşılık herhangi bir mal alt sınır olarak belirlenmiştir. Maliki'lere göre ise üç dirhem gümüş verilmesi uygun görülmüştür²⁴. Şüphesiz kadının dul, güzel, genç ve taliplerinin çokluğu bu miktarın üst sınırını sürekli değişken tutmaktadır²⁵. Nitekim incelediğimiz sicillerdeki örneklerde mehir miktarlarında farklılıklar görülmektedir²⁶.

Öte yandan mehrin kazanılmış olmasının şartı, zifaf veya sahih halvet olunmalı ya da bunlardan evvel eşlerden birisinin vefat etmiş olması gerekmektedir. Sahih halfet veya zifaf olmadan ayrılık meydana gelmişse, ayrılığa kimin neden olduğuna bakılır ve öyle mehir için karar verilir. Kocadan kaynaklanarak beraberlik öncesi ayrılık ortaya çıkmışsa, kadın mehrin yarısını alır. Buna karşılık kadın ayrılığa sebep olursa, kadına mehir verilmezdi (Aydın, 1999: 293).

Nafaka:

Evliliğin gerçekleştiği andan itibaren, eşin ve dünyaya gelen veya gelmekte olan çocukların tüm ihtiyaçlarının karşılanması erkeğe aittir. Koca yaşamın sürmesi için gereken bir hanenin lazım gelen yiyecek, içecek, giyim, tedavi, ilaç v.s. gibi ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Kadının zengin olması bile kocayı bu yükümlülüklerden asla muaf tutamaz idi. Koca bu yükümlülüğü yerine getiremezse kadının mahkemeye başvurma hakkı doğar²⁷. Burada çocuk ya da çocuklar dünyaya gelmiş ise nafaka miktarına onlar da dahil edilir. Koca takdir edilen nafakayı hâla temin edemiyorsa, mahkeme kocanın görünen mallarını satarak ödeme yoluna gidebilirdi. Bu da olmaz ise hapsetme yoluyla cezalandırırdı.

Gerek kadının kendisine ve gerek çocuklarına geçinebileceği miktardaki yevmiyenin, nafaka olarak verilmesini konu alan birçok dava bulunmaktadır²⁸. Mahkeme, çocukların her birine üç ile beş akça

¹⁹ K.Ş.S., 25-71b-767.

²⁰ K.Ş.S., 25-47a-468; bu dava 20 altun mehir ücretinin terekeden ayrılmadığı üzerine mahkemeye yansımıştır. Nitekim mahkeme mehrin terekede ayrı tutulması gerektiği şeklinde karar vermiştir.

²¹ K.Ş.S., 25-63b-680; kadın 30 altun mehrinin 28 adetini hibe ediyor. Geri kalan bir altun ile hâtm-i kırâat olunmasını, diğer bir altun ile de mescide mum alınmasını vasiyet etmiştir.

²² B.Ş.S., 37/25a-3'de bir arazi 40 altun mehir karşılığı verilmiştir.

²³ 10 dirhem : 32 gram.

²⁴ İlmihal II İslâm ve Toplum, c.II, s. 219; Hanbelî mezhebinin hukukçuları açısından, mehir miktarı için herhangi bir alt sınır bulunmamaktadır.

²⁵ B.Ş.S., 37-30a-2'de Aişe isimli bir hatun Mehmed Baki Çelebi'ye üç yüz muamele altun mehir-i müeccel ile zevce olmuştur. Rakamın çok büyük olmasının teferruatı kaydedilmemiştir.

²⁶ K.Ş.S., 25-62b-668 numaralı bu hükümde mehir miktarı 40 guruştur. 25-47a-468 numaralı davada da 10 altun ve 10 altun değerinde bir sarı bargir mehir miktarı olarak belirlenmiştir. 25-63b-680'de ise 30 altun gibi değişik miktarlar belirlenmiştir.

²⁷ K.Ş.S., 25-53a-529; kadın, kocasının nafakasını bırakmadan terk ettiğini mahkemeye ifade etmiştir. Bunun üzerine de mahkeme, günlük beş akça nafaka verilmesini uygun görmüştür.

²⁸ B.Ş.S., 45/43b-2'de Alimcan, Havva, Zeyneb ve Melek nâm çocukların nafaka ve kisveleri vasilelere kalan mirastan yevm-i üçer akça verilmesi uygun görülüyor.

arasında bir nafaka tespit ederken, anneye ise genelde beş akçalık bir miktarı uygun görmüştür. Bunun dışında nadir olmakla birlikte mehir ve nafaka alacağını bir mal karşılığı anlaşarak bırakanlar da vardır²⁹.

3.2. Kocanın Hakları

Koca tek taraflı ve açıklama gereği duymadan boşanma hakkını elinde tuttuğundan ötürü evliliğin sonlandırılmasında hemen hemen bütün selahiyete sahiptir. Yani ortaya çıkan durumun önemli bir kısmını tayin edebilme hakkına sahiptir. Buna karşılık eşinden mali olarak herhangi bir alacağı veya elde edeceği fayda yoktur.

Kadının ise ev ile ilgili –yemek, temizlik v.s.- bütün işleri yapması beklenir. Bunun yanı sıra çocukların bakımı kadının en önemli görevidir. Ayrıca eşine saygı ve hürmet duyması, cinsel ihtiyaçlarının giderilmesinde yardımcı olması sürekli yerine getirilmesi gereken vazifelerden bazılarıdır. Sicillerde eşim üzerine düşen görevi aksatıyor diyerek mahkemeye gelen ya da yansıyan bir dava olmamıştır.

4. Evliliğin Sona Ermesi

İslâm hukukunda aile olmayı teşvik eden düzenlemeler bulunurken tam aksine boşanmayı yasaklayan ya da güçleştiren uygulamalar öngörülmemiştir (Saydam, 1999: 253). Genel kabul gören fikir boşanmayı zorlaştırmanın insanları evlilikten soğutacağı şeklindedir. Mahkemeye sorun haline gelen boşanmalar yansıdığından dolayı diğer gerçekleşen boşanmalarla alakalı bilgi sahibi değiliz. Gerekçe ortaya sürülüyor mu yoksa keyfiyet mi ön planda hiç birisini bilmiyoruz. Lakin evliliğin sona ermesinin bir takım şekil ve usûlleri bulunmaktadır.

İslâm hukukunda irade beyanıyla erkek boşanmayı gerçekleştirdiği gibi³⁰ mahkeme yoluyla da boşanmalar³¹ gerçekleşebiliyordu. Bu ikisine karşılık anlaşmalar yoluyla da boşanıldığını³² ilave edersek, üç türlü boşanma türü vardı.

İslâm dini ve Kırım Tatarları genel manada boşanmayı hiç hoş görmemişlerdir. Fakat buna karşılık erkek, boşanmada bir neden ileri sürmeden ayrılacak kadar özgür bırakılmıştır. Nitekim talak şeklindeki boşanma ile mahkemeye gitmeye bile gerek duyulmamıştır. Bu boşanmayı kolaylaştırıcı uygulamalara karşılık, boşanmanın tasvip edilmediğini ifade etmek birbiriyle çelişiyor gibi gözükabilir. Bu çelişkiyi ortadan kaldıracı iki önemli yaptırım söz konusudur. İlki mehr-i mü'eccelin miktarının yüksek tutulmasıdır. Diğer de, karısını üç defa boşayan kimse tekrar evlenmek isterse, evlenebilmesi için boşanmış eşinin başkasıyla evli kalıp boşanması gerekmektedir (Aydın, 1999: 295).

Diğer taraftan Karasu'ya ait sicil kayıtlarında, gayr-i müslimlere ait boşanma hükümleri de bulunmaktadır. Bir kayıt örneğinde “Oldur ki Çorum mahallesinden Aydın veled-i ..... nâm zımmi zevcesi Şeker nâm zımmiyeyi meclis-i şer' e ihzar idüb merkûm zevcem benden boş olsun deyu huzur-ı şer' de tatlıki kayd şod .....” şeklinde ifade edilmiştir³³. Görüldüğü üzere boşanma hükmünde, herhangi bir neden ve gerekçe öne sürülmeksizin “boş olsun” denilerek kaydedilmiştir. Bu tür kayıtlar gayr-i müslimlerin şer'i mahkemelere yansıyan dava konularının hem çeşitliliğinin hem de Kırım'da yaşayan herkese çözüm üretildiğinin göstergesidir.

4.1. Fesih

Evlenmeyi ortadan kaldırabilecek bir eksikliğin ortaya çıkması durumunda evlilik bozulabilir. Sağlık veyahut evlenme yeterliliği konusunda olması gereken hususların yerine getirilemiyor olması nedeniyle evlilik sona ermiş olur. Örneğin; evlenen taraflardan birinin din değiştirmesi, beraber yaşamayı ortadan kaldırdığı gibi evliliği de bitirir. Fesih ile talâkla evlilik bitirme arasında önemli farklar vardır. Zıfâf olmadan önce fesih gerçekleşirse kadına mehir verilmez. Ancak talâk ile son verildiğinde mehrin yarısı ödenmek zorundadır (Aydın, 1999: 294-295). İncelediğimiz sicillerde fesih ile alakalı dava örneği bulunmamaktadır.

²⁹ K.Ş.S., 25-106 b-1058; kadın, iki altun mehr ile kendisi ve kızı için olan nafakasından oturduğu ev ile eşyalar karşılığı feragat ediyor.

³⁰ Erkek tek taraflı boşanmayı isteyebilir. Buna “Talâk” denilmektedir.

³¹ Mahkeme yoluyla boşanmaya “Tefrik” denir.

³² Her iki tarafın anlaşarak boşanmasına “Muhâlaa” denir.

³³ K.Ş.S., 25-19a-200.

4.2. Talâk

Tüm boşanma türlerini sonuç itibariyle kapsayan talâk, zamanla, sadece tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşanma olarak kabul edilmiştir. Burada söz konusu olan tek taraflı irade beyanı ile boşanma hakkı, sadece kocaya aittir. Ancak özel durumlar çerçevesinde erkek bu yetkiyi karısına da devredebilmektedir³⁴. Koca herhangi bir sebep ortaya sürmeden ve bir mahkeme kararı gerekmeden boşanmayı gerçekleştirebilirdi.

Talâkın oluş şekli:

Boşanmanın olabilmesi için söylenecek sözler bazen doğrudan, bazen dolaylı olarak ifade edilebilir³⁵. Her iki şekilde de talâk niyetiyle söylenmişse geçerlidir.

Koca, bir evlilik içinde karısını üç kere boşayabilir. Belgelerde buna talâk-ı selâse denir. Bu hali ile de tekrar bu çift bir daha evlenemezler. Ancak kadın bir başka erkekle evlenir, o erkek ölür ya da kadını boşar ise tekrar ilk eşine dönebilir³⁶. Aksı takdirde üç kez boş ol denilen eş ile tekrar evlenilemez. Bu durum boşanmayı zorlaştırıcı, kadını ve aileyi koruyucu bir kural olmuştur.

Talâkın şartları :

Koca, ergenlik çağına gelmiş, aklî yeteneğe sahip biri olmalıdır. Eğer aklî yeteneği yok ise, kendisine vekillik yapan kimseler bu boşanma hakkını kullanırlar. Talâkı bizzat koca ya da vekili gerçekleştirebildiği gibi, koca karısına boşama yetkisi vererek de boşanma gerçekleştirebilir.

Öte yandan sarhoş kocanın talâkı kullanması durumunda geçerli olup olmadığı İslâm hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nde de uzun süre, erkek sarhoş da olsa talâkı kabul görmüştür. İncelediğimiz sicillerde buna verebileceğimiz tipik bir örnek bulunmaktadır. Belgede Fatıma ismindeki bir kadın, kocasının sarhoş olarak kendisini “.... bir kadeh şarab elli avratdan yeğdir ...” diyerek boşadığını ifade eder. Şahitler söylenenlerin gerçekleştiğini belirtmeleri üzerine mahkeme boşanma yönünde davayı sonuçlandırmıştır³⁷. Yine tüm bunlara ilave olarak mükrehin talâkı da kabul görmüştür³⁸.

Talâkın Çeşitleri :

Talâk ile boşanmayı çeşitli şekillerde sınıflandırmamız mümkündür. Ancak doğurduğu sonuçlara göre ele aldığımızda ise iki türdür.

Bâin Talâk:

Bu tür boşanma derhal yerine getirilerek evlilik sonlandırılır³⁹. Aynı zamanda ödenmesi belirtilen mehir ise vadesi gelmiş kabul edilerek derhal ödenir⁴⁰. Koca bunlara ek olarak, kadının iddet müddeti sürecinde nafakasını ve barınma ihtiyacını temin etmek zorundadır⁴¹.

Yine iddet süresi henüz dolmayan kadının, kocası ölür ise malına mirasçı olabilir. Fakat kadın ölür ise kocası mirasçı olamazdı (Aydın, 1999: 299). Ölümcül hasta durumunda olan koca eşini boşar ise boşanma geçerli sayılır. Ancak miras hakkı kadının elinden alınmazdı. Çünkü boşama hakkını mirastan men' etmek amacıyla kötüye kullanılmasına izin verilmezdi.

³⁴ İslâm Araştırmaları Merkezi, a.g.e., c.II, s. 225; bu duruma tefvîz-i talâk denir.

³⁵ K.Ş.S., 25-19a-200 numaralı dava örneğinde, “zevcem benden boş olsun” demiştir.

³⁶ Burada hileli evlilik asla kabul görmemiştir. Gerçekten zıfâ ile fiilen gerçekleşmiş bir evlilik sonrası eski kocasına dönebilir.

³⁷ K.Ş.S., 25-36a-365

³⁸ Evli kadını tehditle kocasına zorla boşatılarak alma şekline mükrehin talâkı denir.

³⁹ K.Ş.S., 25-62b-668.

⁴⁰ K.Ş.S., 65-9b-48 numaralı belgede Deli Ahmed, eşi Hanife'yi talâk-ı selâse ile mahkeme huzurunda boşamıştır. Hanife'ye mehir olarak 5.000 akça, nafaka olarak ta günlük 10 akça verilmesi kararlaştırılmıştır.

⁴¹ B.Ş.S., 36/26a-9'de Bahçesaray'ın Duvak köyünde yaşayan Hacı Bike eşi Seyyid Gazi'nin kendisi talak-ı selase ile boşadığını ve iddet nafakasını ödemediğini kadıya anlatmıştır. Kadı Seyyid Gazi'ye neden ödemedin diye sorduğunda ise koca eşinin feragat ettiğini belirtmiştir. Mahkemede şahit olan Mehmet Mirza ile İsa isimli kimseler iddet nafakasından Hacı Bike'nin feragat ettiğini söylemeleri üzerine kadı “şehadetleri kabul olunup mucibi kayd şod” diyerek karar vermiştir.

Ric'i Talâk:

Yani bir nikâha gerek duyulmadan, boşadığı karısına tekrar dönebilme imkanı veren, dönülebilir boşanma manasına gelir. İddet süresi dolmadan koca, tekrar boşandığı eşine dönebilir. Yeni bir nikah yapılmasına gerek duyulmadan evlilik devam eder. Bu tür boşanmada dikkat edilmesi gereken, üçüncü boşanma ya da büyük ayrılığın gerçekleşmemiş olmasıdır. Koca döndüğünü eşine ifade ettiği gibi, herhangi bir şey söylemeden de evlilik hayatına fiilen dönerek ric'i talâkı gerçekleştirebilir. Bu durum bir anlamda iddet süresi içinde eşin rızasını almaya gerek duymadan, tekrar geri dönülmesi demektir. Bu durumda mehir ödemedi evliliğe bırakıldığı yerden devam edilir. Yani iddet süresi temel alındığından, eşlerden biri bu süre içerisinde ölür ise diğeri kalan mirastan pay alabilir (Aydın, 1999: 298-299).

Şarta ve Vadeye Bağlanan Talâk:

Boşanmanın, geciktirici bir şarta ya da vadeye bağlanmış olmasıdır. Yani şart gerçekleştiğinde veyahut vade geldiğinde boşanma hüküm niteliğinde olur. Ancak şart veya vade gelene değin evlilik aynen devam eder. İncelediğimiz kayıtlarda içki nedeniyle şartlı boşanma örnekleri bu kapsamda bulunmaktadır. Konu ile ilgili bir örnek boşanma dava metninde; bir kadın kocasının tekrar sarhoş gelmesi halinde kendisine boşanma vaadinde bulunduğunu belirtmiştir. Yani bir daha içersen talâk-ı selâse ile boş olursun dediğini ifade etmiştir. Bu sözlerine rağmen tekrar içki içmesi üzerine, kadın mahkemeye gelerek talâk-ı selâse ile şartın yerine getirilmesini talep etmiştir. Şahitler durumun belirtildiği üzere gerçekleştiğini ifade ettiklerinden dolayı, mahkeme boşanmanın gerçekleştiğine karar vermiştir⁴².

Boşanmayı ifade eden irade beyanı şartsız olursa, buna "Münecciz Talâk", vadeye bağlanırsa "Muzaf Talâk" adı verilir. Örneğin bir davada koca eşine, rûz-ı Kasım'da Karasu'da evimde bulunmazsam boş olursun demiştir. Şahitler de boşanmanın bu doğrultuda gerçekleştiğini onaylayınca, mahkeme eşleri boşamıştır⁴³. Hatta geciktirici bir şarta bağlanırsa "Muallak Talâk" adını almaktadır.

5.2.2. Muhâlaa veya Hul'

Karı ve kocanın anlaşarak evliliğe son vermeleridir. Genelde kadın boşanma talebinde bulunur, koca da bir bedel karşılığında boşanmayı kabul eder⁴⁴.

Muhâlaa türü boşanmada, karşılıklı boşanma kararının verilmesini sağlayan bu bedel, genelde kadının, kocası üzerinde bulunan evlenme münasebetiyle alacağı maddi bir takım haklarıdır. Eğer kadın bu haklarından kocası lehine feragat eder ise, koca da bu boşanma talebini onaylamaktadır (İpcioğlu, 2001: 52). Nitekim bu bedel, genellikle mehir alacağı ile nafakası olmaktadır⁴⁵. Şüphesiz kadının mehir veya nafaka üzerinde tasarruf hakkına sahip olması gerekmektedir. Çünkü akıl hastası veya reşit olmayan kadınla yapılan muhâlaa geçerli olmamaktadır⁴⁶. Yine vekâlet vererek taraflar muhâlaayı gerçekleştirebilir. Ancak genelde kadın ve erkeğin bizzat kadı huzurunda hazır buldukları görülmektedir.

Diğer yandan erkek ve kadının bir bedel üzerinde anlaşarak boşanmaları, kendi maddi durumlarını bir şekilde düşünerek kabul ettiklerini göstermektedir. Ancak bu evlilik sonrası doğan, boşanma sonrası da ne olacağı belli olmayan çocukların durumu için de bir takım düzenlemeler yapılmaktadır. Yani anne veya baba çocukların nafakasını teminat altına almak zorunda olup, tayin edilen nafaka kayıtlara geçirilmektedir. Kadın bu tür harcama ya da menfaatleri de üstlenmektedir⁴⁷. Nitekim çocuğun nafakası, çocuğa süt vermek, çocuğun kefâletini üstlenmek, çocuğun büyütülmesi gibi konular da muhâlaaya dahil edilmektedir.

⁴² K.Ş.S., 25-26b-279.

⁴³ K.Ş.S., 25-56b-576.

⁴⁴ B.Ş.S., 49-16a-3'de Cami-i Kebir mahallesi sakini Habibe bint-i Abdulcemil isimli bir hatun eşi Abdulaziz ibn-i İslam adlı kişiden boşanmak için yirmi altın mehir-i müeccelinden ve iddet-i nafakasından vazgeçtiğini beyan etmiştir. Ayrıca bakınız B.Ş.S., 36-26a-6.

⁴⁵ K.Ş.S., 25-13a-134, 25-38a-387, 25-29a-296 ve 25-37a-377 gibi bir çok örnek elimizde mevcuttur.

⁴⁶ İlmihal II İslâm ve Toplum, s. 233.

⁴⁷ K.Ş.S., 25-88b-910.

İncelediğimiz kayıtlar arasında yer alan bir davada, kadının nafaka hakkından vazgeçip sadece elbiselerini almak koşuluyla boşanmayı kabul ettiği görülmektedir. Aynı kayıttaki bu anlaşmaya rağmen aradan geçen süre zarfında kocanın sözünü tutmadığı, bunun üzerine de kadının babasının, haklarını talep etmek maksadıyla kızı adına mahkemeye başvurduğu kayıtlara yansımıştır. Bunun üzerine koca ise, eşini boşamadığını eşyaları da veremeyeceğini mahkemeye belirtmiştir. Bu durum üzerine mahkeme şahitlerin elbiseleri vermek koşuluyla boşadığını belirtmesi üzerine kadını haklı bulmuştur⁴⁸. Bu olay, anlaşmaya uyulmadığı durumlarda neler yapılabileceğini ortaya koyması açısından ilgi çekicidir.

5.2.3.Tefrik

Boşanma kararını mahkeme verir ise bu türe tefrik denilmektedir. Kadı, boşanma kararını verinceye kadar evlilik yükümlülükleri devam etmektedir. Talâk ve muhâlaa ile boşanmanın gerçekleşmediği durumlarda, kadının hükmü ile boşanmaya imkan veren bir boşanma türüdür.

Boşanma sebepleri mezheplere göre farklılık göstermekle birlikte başlıca dört kısma ayrılmaktadır. Sırasıyla hastalık ve kusur⁴⁹, nafakanın temin edilmemesi, gâiblik⁵⁰, kötü muamele ve geçimsizliktir⁵¹. Kötü muamele sonrası gerçekleşen bir boşanma örneğini kayıtlarımız arasında özetle şöyle görmekteyiz; “Oldur ki Çingene mahallesi sâkinatından Fatıma bint-i Duri Dede nâm hatun meclis-i şer’de zevci Hâcı Bayram bin Salih nâm kimesne mahzarında takrîr-i da’vâ idüb mezbûr zevcim dâimân şarab hamr idüb darb ve şetm eylemeden hâli değıldir bu gece serhûş gelüb anamı şetm idüb kendimi darb idüb boğazımı sıkub ölüm mertebesine getürdü su’âl olunsun didikde gibbe’s-su’âl ve âtı’l-inkâr ve’l-istişhâd udûl-i müsliminden el-hâc Murteza el-imam ve Kıyat Mustafa Beşe ibn-i Ali ve Ömer Sipahi ibn-i Mahmud nâm kimesneler li-ecli’ş-şehâde meclis-i şer’i hazîran olub alâ vefki’l-mes’ûl-anh edâ-i şehâdet-i şer’iyye idüb mucibiyle hükm olundukda sonra mahalle hüddâmından Mehemmed bin el-hâc İsmail ve Mehemmed bin Abdullah nâm kimesneler Hâcı Bayram el-mezbûr muvâcehesinde li-ecli’ş-şehâde meclis-i şer’i hazîran olub hâla dahil-i mahkemede elinde kadeh hamr olub taâma şarab hamr eylediğinde lillâhi ti’ şahîdleriz şehâdet dahi ideriz deyu edây-i şehâdet-i şer’iyye idüb ba’de’l-kabûl mucibiyle kayd şud”⁵² Görüldüğü üzere kadın, içki içerek küfür ve darp ettiğinden dolayı kocasından şikayetçi olmuştur. Şahitler de, kadını doğrularcasına kocanın tüm bu kötü davranışlarının olduğu yönünde irade beyanında bulunmuşlardır.

Sonuç

Kırım Hanlığı 1441 yılında Hacı Geray tarafında kuruldu ve 1783 yılında da yıkılmıştır. Yaklaşık 350 yıllık bir süre zarfında Karadeniz’in kuzeyinde örnek bir Türk-İslam devleti olarak hayat sürdürmüştür. 1478 yılında Osmanlı hakimiyetine giren hanlık, siyasi, iktisadi, askeri ve kültürel olarak Osmanlı etkisine girmiştir. Nitekim hukuk sistemi ve sosyo-kültürel yapı büyük benzerlik göstermektedir.

Kırım Hanlığı Şer’iyye Sicilleri’nden Kırım Tatarları’nda evlilik ve evlilik sonrası ortaya çıkan başta boşanma ve tarafların yükümlülükleri birinci elden verilerle ortaya konulmuştur. Araştırmamız sadece Müslim tebaa ile alakalı olmayıp sicillere yansıyan gayr-i müslim tebaayı konu edinen hükümlere de yer vermiştir.

⁴⁸ K.Ş.S., 25-83a-877.

⁴⁹ Hastalık ve kusur iki kısma ayrılır. İlki cinsi ilişkiye girmeye engel kusur ve rahatsızlıklardır. İkincisi ise akıl hastalığı, cüzam v.b. tedavisi mümkün olmayan hastalıklardır. Yalnız evlenmeden önce bu hastalıklar görünürde var ise, kadının itirazı uygun görülmez. Evlendikten sonra bu tür bir hastalık çıktıysa, düzelme ihtimali görülüyorsa ancak boşanmayı kadı hükme bağlar.

⁵⁰B.Ş.S., 35-2a-1’de Kobazı sakinatından Gülnihan bint-i Hüseyin adındaki kadın mahkemeye gelerek eşi Arslan Beğ’in 2-3 senedir gaip olduğunu ve nafakasını temin etmekte güçlük çektiğini ifade etmiştir. Mahkemede kendisine kisse ve nafaka için yevmi 3 sim cedit ödeme yapılmasına kara vermiştir. Ayrıca K.Ş.S., 25-53a-529 numaralı dava da, kadın eşinin kayıp olduğunu mahkemeye iletiyor. Ayrıca kocasının kendisine nafaka da bırakmadan gittiğini belirtiyor. Bahsi geçen dava dahil olmak üzere, gâiblik iki şekilde gerçekleşir. Kocanın ölü veya diri olduğundan haberdar olunmaması ki buna mefkud denir. Diğeri evini terk edip dönmek şeklindedir. Birçok farklı yorum ve uygulamalara rağmen kadının dört yıl kocasını bekleyip gelmezse boşanma hakkına sahip olacağı şeklinde bir hüküm geçerli sayılmıştır.

⁵¹ Evliliğin sona ermesinde bu tür bir durum boşanma nedeni olarak görülmemiştir. Ancak taraflara aile büyükleri arabuluculuk yaparak, anlaşmalarının temini yoluna gidilir. Buna rağmen düzelmezse genelde ya talâk ya da muhâlaa ile evliliğe son verilir.

⁵² K.Ş.S., 25-36a-364.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Bahçesaray Şer'iyye Sicilleri (B.Ş.S.), 35-36-37-44-45-46 ve 49. Ciltler.

Karasu Şer'iyye Sicilleri (K.Ş.S.), 25-33-47 ve 65. Ciltler.

Basılı Kaynaklar

AYDIN, M. A. (1999). Türk Hukuk Tarihi, 3. Bsk., İstanbul: Beta Bas. Yay.

Baron De Tott. (1989). Türkler ve Tatarlar Arasında, İstanbul: Tercüman 1001 Eser.

BİLMEN, Ö. N. (1968). Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. II, İstanbul: Bilmen Yay.

DONUK, A. (1990). "Çeşitli Toplumlarda ve Eski Türklerde Aile", Aile Yazıları I., (Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları.

İslâm Araştırmaları Merkezi, (1999). İlmihal II İslâm ve Toplum, II. Bsk., İstanbul : Diyanet İşleri Bşk. Yay.

İPCİOĞLU, M. (2001). Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, Ankara: Nobel Yayınları.

ORTAYLI, İ. (2001). Osmanlı Toplumunda Aile, 2. bsk., İstanbul: Pan Yayıncılık.

SAYDAM, A. (1999). Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon: Derya Kitapevi.

SCHACHT, J. (1997). "Nikâh", İ.A., C. 9, İstanbul: TDV. Yay.

Şemseddin Sami, (1999). Kâmûs-ı Türkî, 7. Bsk., İstanbul: Alfa Yayıncılık.

